
Régészeti örökségvédelmi hatástanulmány

Újkígyós város belterületét érintő
TESZK módosításhoz

Készítette:

Liska András
régész, örökségvédelmi szakértő

2024

Bevezetés

A hatástanulmány elkészítésének célja – a „kulturális örökség védelméről” szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv) és az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló a 68/2018. (IV.9.) Korm. rendelet (R) előírásainak megfelelően – Újkígyós város külön térképen jelölt, két területrészén az örökségi elemek teljes körű számbavétele, lokalizálása, illetve az esetlegesen szükséges örökségvédelmi hatáscsökkentő ajánlások megfogalmazása volt. A hatástanulmány kifejezetten csak külön térképen jelölt két területrészre vonatkozó információkat tartalmazza. A Településrendezési Eszközök módosítására jelenleg az Újkígyós belterületén elhelyezkedő, Gyulai utca melletti terület (1. tervezési terület), illetve a Kossuth utca és a Petőfi utca által határolt, a Polgármesteri Hivatal épületét körülvevő terület (2. tervezési terület) vonatkozásában kerül sor.

Az alábbi régészeti örökségvédelmi hatástanulmány, illetve az alábbiakban felsorolt adatok és megállapítások nem pótolhatják, helyettesíthetik az egy-egy földterületre, lelőhelyre vonatkozóan, telekértékesítéshez vagy bármilyen földmunkával járó változtatáshoz kapcsolódóan a területileg illetékes járási kormányhivatalok örökségvédelmi hatósága által az aktuális örökségvédelmi szakkérdés vizsgálatát, illetve szakhatósági véleményének, engedélyének kikérését. Bármilyen földterülettel kapcsolatos jogi ügylet előkészítésének részeként, illetve bármilyen földmunka tervezésekor elkerülhetetlen az adott örökségvédelmi hatóság hivatalos megkeresése, és hivatalos véleményének, szakhatósági állásfoglalásának beszerzése.

Jelen munkát a „szerzői jogról” szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, régészeti lelőhelyre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozása, vagy továbbadása csak a szerző engedélyével történhet.

Jogszabályi környezet:

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk, azaz a régészettel érintett területeken követendő eljárások, jogok és kötelezettségek) A régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

2001. évi LXIV. törvény a „kulturális örökség védelméről”

68/2018. (IV.9.) Kormányrendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról.

1. Örökségvédelmi vizsgálat

A vizsgált terület bemutatása

A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása)

Újkígyós város Békés vármegye középső részén, geomorfológiailag a Maros hordalékkúp területén, a Békés-Csanádi-löszhát északkeleti részén helyezkedik el. Közigazgatási határvonala É-on Békéscsabával, K-en Szabadkígyóssal, DK-en Kétegyházával és Medgyesegyházával, D-en Pusztatlakával, míg Ny-on Csabaszabadival határos. Fekvése régészeti szempontból meghatározza a közigazgatási területére eső régészeti lelőhelyek mennyiségét és jellegét is. A Békés vármegye területén eddig végzett régészeti terepbejárások tapasztalatai ugyanis az utóbbi években egyértelműen bebizonyították, hogy a vármegye területe a régészeti lelőhelyek előfordulását tekintve két nagy tájegységre, a Körös-völgyre és Maros hordalékkúp területére bontható.

A város határában az 1990-es években került sor szisztematikus felszíni lelőhely-felderítésekre, ún. régészeti terepbejárásokra, az országos régészeti topográfiai program keretében, az egykori megyei múzeumi szervezet és a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete munkatársainak közreműködésével. Ma összesen 304, a település közigazgatási határát érintő régészeti lelőhely szerepel a közhiteles nyilvántartásban, amelyek közül 15 lelőhely úgynevezett településhatáron átnyúló, más település közigazgatási határához nyilvántartásba vett lelőhely. A településhatárban nyilvántartott régészeti lelőhelyek kevés kivétellel különböző korú

települések nyomai, illetve kunhalmok, míg az egykori temetők helyéről alig rendelkezünk információval. Az utóbbi években a település belterületén, különböző építési beruházásokhoz kapcsolódóan elvégzett régészeti ásatások hoztak új eredményeket.

A jelen hatástanulmányban vizsgált, külön térképen jelölt két tervezési terület közül az első Újkígyós város belterületének középső és É-i részén, a Gyulai utcának az iskola utca és a Jókai utca közötti szakaszán, a Tüzép telep közvetlen környezetében szakaszon húzódik (1. tervezési terület). A másik tervezési terület a település belterületi határának közepén, illetve déli részén került kijelölésre, a Kossuth utca, a Petőfi utca, a József Attila utca és az Arany János utca által határolt tömbben, a Polgármesteri Hivatal környezetében (2. tervezési terület). A tervezési területek morfológiailag nem különböznek a teljes településhatárt illetően, általánosan megfogalmazott jellemzők tekintetében.

Településkép

A Maros hordalékkúpján ma nagy, belső, víz nélküli felszín a jellemző, változatos és szabálytalan geomorfológiai viszonyokkal találkozhatunk. A löszhát felszínét negyedidőszaki vízfolyások erősen feltöltődött medrei szabdalják, amelyeket a Maros és mellékágainak vándorlásai vájtak a tájba. Az újkígyósi határban több ilyen egykori Maros-ág is megfigyelhető. Talajtanilag a térségre a jó termőképességű lösz illetve a szikes, csak legeltetésre alkalmas talaj jellemző. A szomszédos Szabadkígyós és Kétegyháza területéhez hasonlóan Újkígyós közigazgatási területén is számos kunhalom, kurgán szerepel az örökségvédelmi és a természetvédelmi nyilvántartásokban.

Településszerkezet és területhasználat, településkarakter

A régészeti lelőhelyek természetszerűen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is. A régészeti lelőhelyek természetszerűen igazodtak a táj felszíni viszonyaihoz, az egykori megtelepedésre alkalmas helyek tehát szorosan követik a felszín adta lehetőségeket, és ezek határozzák meg a lelőhelyek fekvését és kiterjedését is.

Védettségek

Régészetileg kiemelten védett terület nincs a település határában. A tervezési területre eső régészeti lelőhelyek, mint nyilvántartott lelőhelyek ex-lege általános régészeti védelem alatt állnak. A Kötv. 11. § alapján, a régészeti lelőhelyek általános védelem alatt állnak. A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni, a védelemre irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenni (Kötv. 10. §). A Kötv. 19. § (2) alapján, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. A Kötv. 22. § (1) alapján, a régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén az örökségvédelmi hatóság által előírt módszerekkel megelőző régészeti feltárást kell végezni. Az örökségvédelmi intézkedésekre vonatkozó javaslatok kidolgozása során a Kötv. 22. §-ban és a Korm. R. 4-9. §-ban foglalt szempontokat kell figyelembe venni.

Örökségi értékek elemzése

Az adatgyűjtés eredményei alapján az alábbi, egyetlen régészeti lelőhelyet azonosítottuk Újkígyós határában, a jelenleg vizsgált, külön térképen jelölt, két területrészen.¹:

2. tervezési terület:

Lelőhely azonosító:	87061
Település:	Újkígyós
Lelőhely neve (esetleges variációk):	Újkígyós 298. lelőhely, Polgármesteri Hivatal
Térkép vetülete:	EOV
Térképlap száma:	38-412
EOV koordináták:	x (É-D): 801580 y (K-Ny): 140148
Érintett helyrajzi számok	1317/3, 1328, 1327/1, 1327/2
	Település Szarnata kor
	Település Árpád-kor

¹ A közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelypolygonok nagy része az 1980-as években elvégzett terepbejárások adatait tartalmazó 1:25.000 és 1:10000 léptékű sztereografikus térképről származik. A papírtérképek későbbi átrajzolása, majd digitalizálása során a különböző vetületi rendszerek közötti konvertálás egyes lelőhely kiterjedések torzulásával illetve esetleg részleges adatvesztéssel járt. Jelen összesítő adattári gyűjtés nem pótolhatja a korábbi adatok felülvizsgálatát és a lelőhelyek kiterjedésének modern, digitális módszerekkel történő helyszíni hitelesítését.

2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése

A tervezett változtatások hatása a történeti településhálózatra, a régészeti örökség elemeire, a régészeti emlékek, feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának, vagy pusztulásának esélye

A már ismert lelőhelyek területén csak olyan, esetleg földmunkával is járó változtatásokra kerülhet sor, amely az adott régészeti lelőhelyet nem veszélyezteti, illetve amely során biztosított a régészeti örökség bármely részének előzetes vagy folyamatos megmentése (régészeti megfigyelés, megelőző feltárás), továbbiakban a régészeti lelőhely továbbra is hozzáférhető marad.

A még nem ismert, de a táj geomorfológiájából következtetve biztosan nagy valószínűséggel feltételezhető régészeti lelőhelyek vonatkozásában ugyanakkor azt kell szem előtt tartani, hogy a váratlanul előkerülő leleteket a szabályozóknak megfelelően a területileg illetékes megyei hatókörű városi múzeumnak bejelentés, a terület érintetlenségét a régész szakember helyszíni szemléjéig biztosítsák, s a mentőfeltárás elvégzését lehetővé tegyék. A térképek alapján már most állítható, hogy számos, eddig nem feltérképezett lelőhely található a település határában. Egyértelmű, hogy a lelőhelyek nagyobb része a külterületen kerülhet elő, de a belterületen is várható egy-egy lelet vagy régészeti lelőhely felbukkanása.

A külterületeken leginkább mezőgazdasági munkálatok folynak, amelyekkel kapcsolatban arra kell felhívni a mezőgazdasági munkát végzők figyelmét, hogy az átlagosnál mélyebb szántás, különösen pedig az altalajlazítás és az alagcsövezés a lelőhelyek rongálását eredményezik, ezért ezek kerülendők. Az olyan területeken, ahol a jelenlegi felszíni viszonyokat megváltoztató tevékenységet terveznek (pl. erdősítés, bányanyitás, halastó vagy öntözőcsatorna létesítése, stb.) és az esetlegesen ott fekvő régészeti lelőhelyet elfedné, hozzáférhetetlenné tenné, esetleg elpusztítaná, csak olyan előkészítő munka után legyen elképzelhető, amely biztosítja az ott lévő régészeti örökség elemeinek megelőző feltárását. A belterületen ugyanakkor az építési, közműfektetési tevékenység jelent veszélyt a régészeti lelőhelyekre, leletekre.

3. **Összefoglalás** - értékvédelmi terv (az örökségi értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények, valamint feladatok)

Tekintettel arra, hogy a most tárgyalt két tervezési terület közül csak a 2. számú tervezési területen találtunk régészeti érintettséget, így csak ennek a területnek a vonatkozásában szükséges az örökségvédelmi szempontú hatáselemzés összefoglalása.

A **2. tervezési terület** a település belterületi határának közepén, illetve déli részén került kijelölésre, a Kossuth utca, a Petőfi utca, a József Attila utca és az Arany János utca által határolt tömbben, a Polgármesteri Hivatal környezetében húzódik. A most tervezett változtatások a terület későbbi beépíthetőségének lehetőségét megőrizve, az övezeti besorolásokhoz kapcsolódnak.

Újkígyós város belterületén, a külön térképen jelölt tervezési területéhez kapcsolódóan jelenleg összesen egy régészeti lelőhelyet (87061 azonosító számú lelőhely) tartunk nyilván, amelyet az övezeti átsorolás érint. A lelőhelyre vonatkozó információk egy 2014-ben elvégzett helyszíni szemle során váltak ismertté. Akkoriban a víztorony közelében, földmunkák során kerültek elő szarmata kori és Árpád-kori edénytöredékek, ám a lelőhely lehatárolása a környék beépítettsége miatt nem volt lehetséges². A korábbi építkezések minden bizonnyal jelentős mértékben bolygatták a felszín alatti településmaradványokat, ám ennek mértékéről nincsenek adatok.

A lelőhelynek az általános védelem alá eső, részben bolygatott, településmaradványokkal jellemezhető szakaszának esetében, örökségvédelmi szempontból a tervezett övezeti átsorolások a beépíthetőség mértékének tekintetében vizsgálандók. A lelőhelyről jelenleg rendelkezésre álló információk alapján **megállapítható, hogy a módosítások a régészeti lelőhely megóvását, fenntarthatóságának lehetőségeit alapvetően nem befolyásolják.** Arra azonban mindenképp fel kell hívni a figyelmet, hogy a rendezési terv módosítását kezdeményező, a későbbiekben tervezett építési beruházások földmunkái során a vonatkozó örökségvédelmi jogszabályok figyelembe vételével szükséges az örökségi értékek megóvása érdekében eljárni. **A rendezési terv módosítását indukáló, a**

---

² <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/44832>

későbbiekben tervezett építési beruházások földmunkái régészeti feladatellátást igénylő tevékenységgel járhatnak, amelyet a beruházások engedélyezési eljárása során a beruházás bekerülési nagyságrendjének megfelelő, jogszabályban meghatározott örökségvédelmi eljárásrendben határoz meg az örökségvédelmi hatóság. Már a területkiválasztás, illetve a tervezés legkorábbi időszakában kell tájékozódni az érvényes örökségvédelmi szempontok felől. Továbbá fontos, hogy a különböző építési tevékenységek, különös tekintettel pl. a közműépítési, útépitési vagy tereprendezési munkák során figyelmet fordítsanak az esetlegesen előkerülő régészeti korú sírokra, objektumokra, leletekre. Ezek bejelentési kötelezettség alá tartoznak, és a szemlét végző régész szakember megjelenéséig a tulajdonos, a beruházó, vagy a kivitelező biztosítani köteles a lelet vagy objektum eredeti állapotának dokumentálhatóságát.

Továbbá általánosságban megfogalmazható, hogy bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani a földben rejlő régészeti emlékanyagra. A kedvező településföldrajzi adottságok miatt régészeti leletek váratlan előkerülése a jelenleg vizsgált terület nagy részén nem zárható ki, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés.

A településrendezési terv feladata, hogy abban kifejezésre jusson a régészeti örökség feltárásának, dokumentálhatóságának mindenkori biztosítása, védelme. A település lakóinak a fent leírt, a régészeti emlékek megmentését szolgáló korlátozások nemcsak hátrányt jelentenek, hanem hasznót is, hiszen a saját lakóhelyük múltját csak a régészeti feltárások segítségével ismerhetik meg jobban. Egy-egy előkerülő, jelentősebb lelet, vagy objektum bemutatása általában helyben is megvalósítható. Ez pedig összhangban van azokkal a térségfejlesztési törekvésekkel, alapelvekkel, amelyek szerint a turizmus fejlesztése kitörési pontja lehet egy-egy településnek.

Felhasznált források:

Felhasznált adattári adatok:

- Lechner Tudásközpont közhiteles nyilvántartásából kapott adatszolgáltatás
- Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattára
- Munkácsy Mihály Múzeum Adattára

Felhasznált térképészeti adatok:

- EOVI 1:10 000 topográfiai térkép, 38-412 sz. térképlap
- sztereografikus 1:10000 topográfiai térkép, 710-113 sz. térképlap
- Első Katonai Felmérés. CD-ROM, Arcanum kiadó, 2004.
- Második Katonai felmérés. CD-ROM, Arcanum kiadó, 2005.

Nyilatkozat

Alulírott Liska András, örökségvédelmi szakértő (Engedély szám.: OKM 3586-3/2009; nyilvántartási szám.: XРАН79 (OKM Sz-6/2009) ezúton nyilatkozom arról, hogy az örökségvédelmi hatástanulmányban szereplő adatok a valóságnak megfelelnek, a javasolt régészeti megoldás megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá, hogy a tanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem.

Szarvas, 2024. szeptember 16.

Liska András
régész, örökségvédelmi szakértő
Szakértői nyilvt.: XРАН79 (OKM Sz-6/2009)

Újkígyós város határában, a külön térképen jelölt két területrészen az ismert régészeti lelőhelyek összefoglaló táblázata

MEGYE	HELYSÉG	Lh. szám	KÖH azonosító	NÉV	EOV tklap
Békés	Újkígyós	298	87061	Polgármesteri Hivatal	38-412